

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04
в Національному університеті
«Одеська юридична академія»

вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса, 65009

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук, доцента Святун Олени Володимирівни на
дисертаційне дослідження *Бурми Сергія Костянтиновича*
**«Міжнародно-правова характеристика інституту дружнього врегулювання
в Європейському суді з прав людини»**,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Ухваливши нову редакцію правила 47 Регламенту Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у 2014 р., спрямовану на встановлення більш жорстких вимог для подання індивідуальної скарги, ЄСПЛ наразі відмовляє у розгляді більш, ніж 90 відсотків заяв приватних осіб як неприйнятних для розгляду по суті. При цьому значна частина прийнятних заяв – це справи-клони. ЄСПЛ змушений розглядати одну й ту ж проблему з однієї і тієї ж держави неодноразово. Зрештою і неприйнятні скарги, і справи-клони відволікають ЄСПЛ від розгляду заяв, що стосуються дійсно вагомих питань захисту прав людини. У результаті заявники мусять роками чекати на розгляд справи по суті.

Досягнення дружнього врегулювання у справах-клонах є перспективним напрямом розвитку судового механізму захисту прав людини Ради Європи, що в свою чергу сприятиме забезпеченню безпосереднього й швидкого врегулювання спорів під контролем ЄСПЛ та зниження загального потоку до Суду заяв приватних осіб. З огляду на зазначене, представлене дисертаційне дослідження є **актуальним** не лише з теоретичної точки зору, а й у практичній площині. Дисертант Бурма С. К. цілком обґрунтовано формулює низку питань, які тривалий час залишалися поза уваги міжнародно-правових досліджень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. У роботі застосовується сучасна палітра підходів й методів наукового пізнання, зокрема, антропологічний, діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, системний, герменевтичний, семіотичний, синергетичний, статистичний та формально-юридичний.

Емпіричною базою дослідження є матеріали судової практики ЄСПЛ, внесені в офіційну базу рішень Суду та Європейської комісії з прав людини – HUDOC, статистичні дані ЄСПЛ, Міністерства юстиції України, щорічні звіти Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ (2006–2014 рр.).

Автором опрацьовано значну кількість джерел наукової інформації, що безпосередньо чи опосередковано торкаються проблематики дисертаційного дослідження – 364 найменування. Робота С. К. Бурми привертає увагу своїм міждисциплінарним підходом, аналізом значної кількості іноземних (англомовних та франкомовних) матеріалів та судових рішень.

Все вище наведене свідчить про достатній рівень обізнаності дисертанта у питаннях, які ним досліджуються, та забезпечує відповідний рівень обґрунтованості та достовірності сформульованих ним положень, висновків та рекомендацій дисертаційного дослідження.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. С. К. Бурма здійснив перше у вітчизняній науці міжнародного права комплексне наукове дослідження сутнісних характеристик інституту дружнього врегулювання спорів в ЄСПЛ в умовах розвитку міжнародного судового процесу у сфері захисту прав людини.

Автор творчо аналізує відображені у наукових теоріях, напрямах і школах, існуючі концептуальні підходи до використаних в дисертаційному дослідженні основних понять: перш за все до тлумачення понять «примирлива процедура», «міжнародна примирлива процедура» та їх співвідношення із поняттями «дружнє врегулювання» та «мирова угода» в міжнародному праві (с. 20–27, 27–31 дисертації).

Здобувач досліджує зародження і розвиток ідей та практики дружнього

врегулювання спорів в діяльності органів міжнародного правосуддя у сфері захисту прав людини, існуючих на даний час в різних регіонах світу. Підкреслюючи, що оформлення інституту дружнього врегулювання та наділення його оригінальними, на тлі інших форм міжнародних примирливих процедур, рисами – досягнення зацікавленими сторонами спору взаємовигідної згоди щодо справедливої сатисфакції потерпілій стороні на основі дотримання принципу поваги прав людини, як їх визначає відповідний міжнародно-правовий акт, відбувається у другій половині XX ст. У подальшому, примирливі процедури потрапляють у поле зору дослідників не інакше, як в аспекті досліджень міжнародного судового процесу та особливостей здійснення судочинства на універсальному та регіональному рівнях (с. 19 дисертаційного дослідження).

Приділяючи основну увагу інституту дружнього врегулювання в ЄСПЛ, автор належним чином висвітлює особливості дружнього врегулювання спорів в міжамериканській та африканській регіональних системах захисту прав людини, з моменту їх заснування та до теперішнього часу (с. 38–54 дисертації).

У своєму дисертаційному дослідженні, здобувач пропонує інституційний *підхід до* дружнього врегулювання, розглядаючи дружнє врегулювання в ЄСПЛ не як «офіційно встановлений порядок дій» в рамках окремих етапів або елементів судового процесу, а як цілий арсенал засобів, що пропонує нові пізнавальні можливості, а тому є актуальним як для подальших наукових досліджень, так і для практичної реалізації практики дружнього врегулювання. При цьому, він підкреслює, що інституалізація полягає у впорядкуванні та формалізації усталених відносин між зазначеними правовими явищами (с. 32 дисертації).

Серед найбільш значущих результатів новизни дослідження можна відзначити те, що здобувачем пропонується розглядати дружнє врегулювання в ЄСПЛ в якості правового інституту, як спільність нормативно-правових (матеріальних і процесуальних), морально-етичних, структурних та функціональних характеристик врегулювання міжнародно-правового спору між сторонами, на основі загальновизнаних принципів міжнародного судового процесу, принципів конфіденційності переговорів та балансу інтересів сторін,

взаємовигідної згоди і дотримання прав людини, з винесенням обов'язкового судового рішення для сторін спору або без такого (с. 72 дисертації).

Таким чином, Бурма С. К. звертає на притаманну системі функцій судового процесу в ЄСПЛ функцію легітимації рішень Європейського суду з прав людини, яка полягає у тому, що вони мають не лише компенсаторний характер, а й повинні відповідати очікуванням суспільства (зокрема, заявників) щодо встановлення справедливості (с. 71, 189 дисертації).

Здобувач виносить на захист низку положень, які є **новими** для науки міжнародного права, або такими, що розвивають уже викладені в міжнародно-правовій доктрині підходи. Окремо слід зазначити, що пропозиції та критичні зауваження дисертанта (щодо розвитку на національному рівні форм взаємодії між заявником і державою; впровадження процедури відбору інститутом Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ, справ, за якими державі доцільно намагатися дружнього врегулювання із заявниками) щодо внесення змін в чинний Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (с. 184 дисертації) заслуговують на увагу й в цілому видаються слушними. Їх варто впровадити у законодавство.

Дисертаційне дослідження дозволило отримати результати, які містять той чи інший ступінь наукової новизни, його слід вважати окремим внеском в українську науку міжнародного права та права Ради Європи.

Значущість результатів дослідження для науки і практики. Висновки здобувача щодо значущості його роботи для науки і практики видаються правомірними. Найбільш важливі наукові та практичні результати дисертаційного дослідження мають різнопланове значення для юридичної науки та практики і можуть бути використані так:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого вивчення судового процесу в Європейському суді з прав людини;

- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Право Ради Європи», «Мирне вирішення міжнародних спорів», «Міжнародно-правові механізми захисту прав людини», «Європейське судочинство в сфері захисту прав

людини», «Практика Європейського суду з прав людини» та розробці відповідного методичного забезпечення для студентів спеціальностей «Правознавство» та «Міжнародне право»;

- у юридичній практиці – під час вдосконалення нормативно-правової бази України щодо виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ; у практичній діяльності Урядового уповноваженого у справах ЄСПЛ та його Секретаріату щодо узгодження на міжвідомчому рівні умов дружнього врегулювання у справах проти України, укладення угод про дружнє врегулювання спору; під час професійної та практичної підготовки правозахисників, в тому числі з питань практики Суду; під час спеціальної професійної підготовки Урядових уповноважених у справах ЄСПЛ (урядових агентів) та співробітників Секретаріату Суду у державах-членах Ради Європи.

Оцінюючи важливість для науки і практики одержаних автором результатів, необхідно також відзначити, що дисертація виконана відповідно до теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на 2011–2015 рр. «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер – 0110U000671) та плану науково-дослідної роботи кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства «Діалог сучасних правових систем. Адаптація правової системи України до європейського права».

Результати дослідження мають не лише наукове, а й практичне значення, оскільки одержані автором висновки можуть бути використані у нормотворчості та правозастосуванні. Відповідні положення дисертації можуть бути використані при написанні навчальної та наукової літератури з міжнародного публічного права, а також у подальших наукових пошуках.

Основні результати дослідження доповідалися здобувачем на засіданнях кафедр права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія» та міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету,

а також на міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях, семінарах, «круглих столах».

Основні результати і висновки дисертаційного дослідження відображені автором у 15 наукових **публікаціях**, 5 з яких опубліковано в наукових фахових виданнях України, перелік яких затверджено МОН України, 2 – у зарубіжних наукових періодичних виданнях, та 8 інших публікаціях одна з яких у співавторстві, що дозволяє констатувати їх **належну апробацію**.

Автореферат відбиває основний зміст дисертації та відповідає встановленим вимогам.

У цілому позитивно оцінюючи рецензовану наукову працю, мушу звернути увагу на **окремі спірні положення**, які, на мою думку, потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації.

1. Тема дисертаційного дослідження «Міжнародно-правова характеристика інституту дружнього врегулювання в Європейському суді з прав людини» не зобов'язувала дисертанта здійснювати таку детальну лінгвістично-правову характеристику сутності і змісту поняття «примирлива процедура», якій присвячено 8 сторінок дисертації (с. 20–27). Зрозуміло, що «комплексного підходу до розкриття термінології та розмежування примирливих процедур, ані вітчизняними, ані іноземними дослідниками вироблено не було». Водночас, дисертанту варто було б приділити більше уваги характеристиці поняття «дружнє врегулювання» в *доктрині* та судовій практиці *європейських держав*. Цей матеріал, який заслуговує виділення в окремий підрозділ, автор викладає лише на 3 сторінках дисертації (с. 28–30).

2. Висвітлюючи морально-етичний аспект інституту дружнього врегулювання в діяльності органів міжнародного правосуддя у сфері захисту прав людини в підрозділі 1.3. автор справедливо зосереджує увагу на тому, що дружнє врегулювання спорів в системі міжнародних судових механізмів захисту прав людини суттєво зачіпає низку фундаментальних етичних і морально значущих проблем (с. 54 дисертації). При цьому дисертант зосереджується на легітимності та справедливості дружнього врегулювання в системі ЄСПЛ. Можна погодитися

з тим, що «міжамериканська та африканська системи захисту прав людини вельми нагадують європейську систему, що діяла до реформи Європейського суду з прав людини 1998 р., а процедура дружнього врегулювання в цих системах є майже аналогічною процедурі у Страсбурзькому суді» (с. 8 автореферату), проте *було б бажаним* більш детально дослідити питання етичної легітимації, ефективності й справедливості дружнього врегулювання спорів в судовому процесу із урахуванням особливостей міжамериканської та африканської регіональних систем захисту прав людини.

3. Дисертант розглядає практику ЄСПЛ щодо дружнього врегулювання як у справах проти України, так і у справах проти інших держав, як таку, що характеризується високим ступенем розрізненості і *важко піддається* єдиній чіткій *класифікації*. На його думку, ситуацію ускладнює конфіденційний характер переговорів сторін щодо дружнього врегулювання в поєднанні з концептуальною тенденцією ЄСПЛ до власної помилкостійкості, яка призводить до зменшення інформації щодо досягнутого врегулювання, тобто «стислий виклад фактів і досягнутого вирішення» наводиться в рішенні Суду в абсолютному необхідному мінімумі (с. 167). Змістовних аргументів на користь власної позиції автор не наводить. Зокрема, він не пояснює, за яких умов, обставин, факторів тощо можна констатувати подібну «помилкостійкість» ЄСПЛ, не розкриває власного розуміння цього поняття.

4. В дисертації не приділяється належної уваги перспективам розвитку інституту дружнього врегулювання в контексті триваючих заходів з реформи Європейського суду з прав людини. Розроблення подібних положень, мало б бути одним із пріоритетних завдань здобувача. Очевидно, що цей аспект представленого дослідження потребує від автора не лише досконального знання процедури ЄСПЛ, прецедентного права й практики Суду, а й додаткових практичних навичок та професійного досвіду щодо функціонування міжнародних судових установ. Однак, на теоретичному рівні таке дослідження не можна відкидати, лише *продукування нових* поглядів на проблеми розвитку міжнародного юридичного процесу створюватиме підґрунтя для наукових

дискусій.

У той же час, як видно, викладені зауваження мають дискусійний характер або ж мають характер редакційних упушень, та не можуть вплинути на високий науковий рівень, новизну та достовірність результатів дисертації С. К. Бурми.

Подана на відгук дисертація є завершеною кваліфікаційною науковою працею, отримані нові доктринально обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують конкретне **наукове завдання**, що має істотне значення для науки міжнародного права – системне дослідження теоретичних та практичних аспектів досягнення дружнього врегулювання спору в ЄСПЛ.

Дисертаційне дослідження Бурми Сергія Костянтиновича «Міжнародно-правова характеристика інституту дружнього врегулювання в Європейському суді з прав людини» відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій (зокрема, пунктами 9, 11, 12 та 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567), а дисертант заслуговує присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри порівняльного
та європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

О. В. Святун

Підпис Святун О. В. посвідчую:

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НДУ
КАРАУЛЬНА Н. В.
05.11.2015

